

יסודות סוכה

שיעור ארבעה עשר

ניסוך המים

מקורות

- א. משנה מח.:- "ניסוך המים כיצד..."; גמ' מט:-נ. "כמעשהו בחול... ורגלים מלאן"
- ב. גמ' תענית ב:ג. "רבי אליעזר אומר... הלכה למשה מסיני"
- ג. תוס' מנחות טו: ד"ה אפשר "ולא כמו שפירש... הבאים בפני עצמן"; [שיטה מקובצת שם, אות כו]
- ד. רש"י תענית ב: ד"ה מה ניסוך; תוס' שם, ד"ה איבעיא; תוס' ר"ד שם, ד"ה מלולב; מאירי שם, ד"ה ניסוך המים
- ה. ריטב"א סוכה נ. ד"ה ואי מייתי
- ו. שו"ת בנין ציון סי' מג
- ז. שו"ת אבני נזר או"ח סי' תצה אות ד

תוס' ר"ד תענית ב: ד"ה מלולב

מלולב גמר לה, מה לולב ביום אף הזכרה נמי ביום, או דילמא מניסוך המים גמר לה, מה ניסוך המים מאורתא אף הזכרה נמי מאורתא – פירוש, הלולב וניסוך המים באים לרצות, ואיבעיא לן מהיכא למד ר' אליעזר, מלולב גמר לה ואין מזכירין אלא מיום טוב הראשון ולא מלילי י"ט הראשון דומיא דלולב שאינו ניטול אלא ביום ולא בלילה וכיון שהתחיל להזכיר ביום טוב אינו פוסק. או דילמא מניסוך גמר לה והניסוך אף על פי שלא היו מנסכין אלא ביום מכל מקום מן הלילה היו מתעסקים בו במילוי המים, כדתנן בפרק החליל 'קרא הגבר תקעו והרעו ותקעו', ואף על פי שאין חליל של בית השואבה דוחה יו"ט, נהי שלא היו מכים בחליל ותוקעים בשופרות, מכל מקום העסק שהיו עוסקים בכל הלילות היו טובים גם בלילה יום הראשון למלאות המים מן השילוח ולהביאם בעזרה מקרות הגבר. והלכך מתחילין להזכיר מלילי י"ט הראשון.

מאירי תענית ב: ד"ה ניסוך המים

ניסוך המים שהזכרנו במשנה זו, עיקר ענינו יתבאר במס' סוכה, ומכל מקום מתוך שיש בשמועה שבכאן סוגיא מבולבלת בנסחאות עד שיש לטעות בקצתן באיזה דבר שבניסוך המים, צריך שתדע שניסוך המים היא כל ז'... וכן צריך שתדע שניסוך המים אינו אלא ביום כענין לולב, ומתוך כך אתה צריך להזהר שלא לגרוס כאן 'מה ניסוך המים בלילה אלא מה ניסוך בלילה', ופירושו, שמאחר שמצינו במקצת ניסוך שהוא בלילה אף אני דן להזכרה בלילה לדעת ר' אליעזר, וניסוך זה שהוא בא בלילה הוא ניסוך היין ומנסכים הבאים שלא מחמת זבח אלא בפני עצמן, כמו שאמרו על זה 'מתנדבים יין ואין מתנדבים שמן', ועל אלה אמרו 'מנחתם ונסכיהם - אפילו בלילה', אבל ניסוך המים אינו בלילה, שהרי נסכים הבאים מחמת זבח הם ונסכים הבאים מחמת זבח אין זמנם אלא ביום. ולא עוד אלא שהתבאר במסכת סוכה במי ניסוך שאף לקדשן בכלי בלילה לא, והוא שאמרו שם שהיה ממלא חבית של זהב שאינה מקדשת מן השלוח אבל לא במקדשת שאלו כן היו נפסלות בלינה. ומעתה התבאר לך ממלא שאין גורסים גם כן 'מה ניסוך המים מאורתא', שהרי יש כאן שתי סבות למניעת זה, אחת זו שהזכרנו שאין ניסוך המים בלילה ועוד שנסכים הבאים מחמת זבח אינן קודמים לזבח. ומכל מקום יש מפרשים שכתבו שאם שכח ביום ולא ניסך

שמנסך בלילה של אחריו ככל נסכים מתורת תשלומין, וגורסים על צד זה מה נסוך המים בלילה, וכן גדולי המפרשים כתבו שאף על פי שאין מנסכין אותם ולא אף לקדשן בכלי מן הלילה הקודם, מכל מקום קדושת הפה יכול להקדישן בלילה ואין עובר מזה משום בל תקדיש כדין מקדיש בעלי מומין ודברים שאין ראויין, והראיה שהרי שואבין אותם לשמן בלילה, ועל צד זה גורסים 'מה נסוך המים מאורתא', שהרי הזכרה מעין קדושת הפה היא.

ריטב"א סוכה נ. ד"ה ואי מייתי

ואי מייתי במקודשת איפסילו להו בלינה - לאו משום דאין ראויין ליקרב בלילה כדסבר הרב אב"ד ז"ל, דהא ליתא, מדאמרינן בפרק קמא דתענית דאמר מר 'ומנחתם ונסכיהם' בלילה, אלא לומר שאין נוהגין ליקרב אלא ביום וכיון שכן מפסלי, ואל תתמה שיהו ראויין ליקרב ויפסל בלינה, שאם הדבר שהוא עצמו הולך וקרב כגון אברים ופדרים העומדים עד הבוקר היא פוסלת, וכל שכן באלו שאינם קרבין אף על פי שהגיע זמנם, ואף על פי שאמרו במסכת תמורה שלא אמרו נסכים בלילה אלא בנסכים הבאים מעצמן שלא עם הזבח ואילו נסוך המים קרב עם הזבח, הא לא תקשי, דנסוך המים אינו חשוב בא עם הזבח שחובת היום הוא ולא חובת הזבח כלל, שהזבח של תמיד בנסכים של יין הוא נכשר כמו בשאר ימים אלא שיש חובת היום גם כן לעשות נסוך המים, וזה כפתור ופרח. לרבינו הגדול ז"ל.

שו"ת בנין ציון סי' מג

למען קיים כל העוסק בתורת קרבן כאילו הקריבו, עמדתי בחג העבר על החקירה אם נסוך המים שהיו מנסכים בז' ימי החג עם תמיד של שחר כדאמרינן ביומא (דף כ"ו) היה מנסכי התמיד או אם היה מצוה בפני עצמה. ויש נפקותא בלא היה להם תמיד להקריב, אם יש מצוה לנסך המים או אם נימא שאין נסכים בלא קרבן, מלבד מה שאזכיר עוד לקמן נפקותות בזה. ולא ראיתי דין זה מפורש עד שמצאתי אחד קדוש מדבר, והוא הריטב"א בחדושו סוכה (דף נ'), שאחר שהביא שם דעת הרב אב"ד ז"ל שאין נסוך המים בלילה, וחלק עליו ממה דאמרינן בתענית פרק קמא 'ומנחתם ונסכיהם - אפילו בלילה', כתב וז"ל: 'ואף על פי שאמרו במסכת תמורה שלא אמרו נסכים בלילה אלא בנסכים הבאים מעצמן שלא עם הזבח ואלו נסוך המים קרב עם הזבח, הא לא תקשיה, דניסוך המים אינו חשוב בא עם הזבח שחובת היום הוא ולא חובת הזבח כלל, שהזבח של תמיד בנסכים של יין הוא נכשר כמו בשאר ימים, אלא שיש חובת היום גם כן לעשות נסוך המים, וזה כפתור ופרח, לרבינו הגדול ז"ל, עכ"ל. והנה אף ששבח הריטב"א לסברא זו, עם כל זה מצאתי בזה לא לבד פלוגתא דרבוותא, אלא גם כן סתירות בדברי הראשונים עצמם, דממה שכתבו התוספ' בתענית (דף ב') שאפילו לכתחילה היה מותר לנסך בלילה ראשונה ע"ש, נראה שדעתם גם כן דנסוך המים לא שייך לתמיד, דאם לא כן היאך ינסך בלילה ואפילו קודם הקרבת הקרבן. אבל נראה דעתם היפך מזה במנחות (דף ט"ו ע"ב), שהביאו שם דעת רש"י שסבירא ליה דנסכים הבאים עם הזבח לא נתקדשו רק בשחיטת הזבח ולא משקדשו בכלי, וחלקו עליו והוכיחו דמשקדשו בכלי נפסל בלינה ממה דאמר זעירי בסוכה (דף נ') דלכך היו ממלאין המים מערב שבת בכלי שאינה מקודשת, דאי מייתי במקודשת אפסלו בלינה, הרי דקדוש כלי בלא שחיטת הזבח מהני לפסול בלינה, ע"ש, הרי בפירוש דסבירא ליה להתוספות דהמים מקרו נסכים הבאים עם הזבח, אלמא דשייכו לתמיד, דאם כדעת הריטב"א שחובת היום בפני עצמם הם פשיטא שנתקדשו בכלי והיאך שייך להוכיח דנסכים הבאים עם הזבח גם כן נתקדשו בכלי בלא שחיטת הזבח, ואם כן יש סתירה בדברי התוספות בזה. אכן גם בשיתת רש"י נראה סתירה, דמדסבירא ליה לרש"י דנסכים הבאים עם הזבח לא נתקדשו רק בשחיטת הזבח, ואף על פי כן אמר זעירי דאי מייתי במקודשת אפסל בלינה, לכאורה נראה שדעתו כדעת הריטב"א דנסוך המים לא שייך לתמיד, אבל נראה היפך מזה ממה שכתב בסוכה (דף ל"ד) וכל קרבנות כל ימות השנה אין נסכיהם אלא יין חוץ מן החג בתמיד של שחר שצריך שני ניסוכים, עכ"ל, הרי דסבירא ליה דנסוך המים היה מנסכי תמיד, ואם כן יקשה עליו מאד לשיטתו מהא דזעירי דאמר אפסלו בלינה, אכן גם אשיטת הריטב"א קשיא לי, איך אפשר לומר דנסוך המים היא חובת היום ולא מנסכי תמיד, שהרי בתענית (דף ב') פליגי תנאי מנא לן נסוך המים מן התורה, רבי יהודה בן בתירא יליף ממה דכתיב 'ונסכיהם' 'ונסכיהם' 'כמשפטם', הרי מ' י' מ', ורבי עקיבא יליף מדכתיב 'על עולת התמיד ומנחתה ונסכיה' - בשני ניסוכין הכתוב מדבר, אחד מים ואחד יין, ורבי נתן יליף מדכתיב בתמיד 'הסך נסך' - בשני ניסוכים הכתוב מדבר, ע"ש, הרי לכל הני דרשות קרא הכתוב בפירוש נסוך המים נסכי תמיד. ומתוך כך היה נלענ"ד לומר, דודאי אליביה דהני תנאי גם הריטב"א מודה דנסוך המים שייך לתמיד, אלא כיון דמסקינן בתענית דמה דאמרינן נסוך המים כל ז', על כרחך לא אתי ככל הני

תנאי אלא כרבי יהושע דסבירא ליה דנסוך המים הלכה למשה מסיני היא, וכיון דהך סתם מתניתן והלכתא היא, לכן כתב הריטב"א שפיר דלדידן יש לומר דנסוך המים חובת היום הוא ולא שייך לתמיד. ובוה ימצא יישוב גם כן לסתירת רש"י והתוספות הנ"ל, דיש לומר דהם כתבו שיטות חלוקות בזה אליביה דתנאים חלוקים, רק מדמסקינן להלכה דנסוך המים כל ז', וזה כמאן דאמר דנסוך המים מהלכה למשה מסיני אתיא ולא מהני דרשות דהתנאים, כתב הריטב"א שפיר להלכה דנסוך המים היא חובת היום בפני עצמה. וכן נראה גם כן מהירושלמי, הביאו המשנה למלך ה'ל' תמידין (פ' י'), דסבירא ליה דמותר לנסך המים בלילה קודם התמיד, וכן פסק גם הרמב"ם שם, הרי דסבירא ליה להלכה גם כן דנסוך המים היא מצוה בפני עצמה לענין לנסך בלילה, ואם כן הוא הדין גם כן שיפסלו בלינה בקדוש כלי לבד ושצריך לנסך גם בלא תמיד. כנלענ"ד, הקטן יעקב.

שו"ת אבני נזר או"ח סי' תצה אות ד

מכל מקום מה שכתב הריטב"א דניסוך המים אינו חשיב בא עם הזבח, לפענ"ד לא דק בלישניה. ומוכח בתוספתא פ"ג דסוכה להיפוך. דאיתא שם (פ"ג מ"ז) מי החג חייבין עליהם משום פיגול. והא במנחות (דף ט"ו ע"ב) דאפילו לרבי מאיר דאמר נסכי בהמה חייבין עליהן משום פיגול, אינו רק בבא עם הזבח. ואם איתא דאינו חשיב בא עם הזבח למה יתחייב משום פיגול. אלא ודאי חשיב בא עם הזבח אף שהוא חובת היום. דמצינו כהאי גוונא בשתי הלחם שהם חובת היום, ופסק הרמב"ם [פ"ח מתמידין ומוספין ה"ט"ו] כרבי עקיבא שבאים בפני עצמם בלא כבשים, ומכל מקום כשהקריבם עם כבשים הכבשים מתירים אותם, וחייב על הלחם משום פיגול במה שחישב בארבע עבודות של כבשים. הכי נמי ניסוך המים, אף שבא בפני עצמו בלא תמיד של שחר, מכל מקום כשהקריבם עם התמיד, התמיד מתירם וחייב עליהם משום פיגול כשפיגל בתמיד.

המשנה בפרק רביעי [מב:] מציינת שבחג הסוכות קיימת מצות ניסוך המים, ובהמשך הפרק היא מפרטת את אופן קיום המצוה:

ניסוך המים כיצד? צלוחית של זהב מחזקת שלשה לוגים היה ממלא מן השילוח, הגיעו לשער המים תקעו והריעו ותקעו, עלה בכבש ופנה לשמאלו, שני ספלים של כסף היו שם. רבי יהודה אומר: של סיד היו, אלא שהיו מושחרין פניהם מפני היין. ומנוקבין כמין שני חוטמין דקין, אחד מעובה ואחד דק כדי שיהו שניהם כלין בבת אחת, מערבו של מים מזרחו של יין... ולמנסך אומר לו הגבה ידך, שפעם אחד ניסך אחד על רגליו ורגמוהו על העם באתרוגיהן. [משנה מח:]

מדברי המשנה עולה שהצדוקים לא היו מודים בניסוך המים, משום שמצוה זו אינה מפורשת בתורה. אכן, חז"ל נוקטים שזו מצוה מן התורה, והם נחלקים במקורה של מצוה זו:

רבי יהודה בן בתירה אומר: נאמר בשני 'ונסכיהם', ונאמר בששי 'ונסכיה', ונאמר בשביעי 'כמשפטם', הרי מ"ם יו"ד מ"ם, הרי כאן מים. מכאן רמז לניסוך המים מן התורה... רבי עקיבא אומר: בששי בחג הוא מזכיר, שנאמר בששי 'ונסכיה' – בשני ניסוכין הכתוב מדבר, אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין... תניא, רבי נתן אומר: 'בקדש הסך נסך שכר לה' – בשני ניסוכין הכתוב מדבר, אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין... אלא רבי יהושע היא, וניסוך המים כל שבעה הלכתא גמירי לה, דאמר רבי אמי אמר רבי יוחנן משום רבי נחוניא איש בקעת בית חורתן: עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני. [תענית ב:ג.]

נמצא, כי יש תנאים שמצאו לניסוך המים רמז בתורה, ויש תנאים הסבורים שניסוך המים הוא 'הלכה למשה מסיני' – מצוה שניתנה למשה כ'תורה שבעל פה' ללא מקור בכתובים.

מהרמזים שמצאו חז"ל לניסוך המים עולה השוואה בין ניסוך המים לניסוך היין. מכך משתמע שהגדרתם שווה: כשם שניסוך היין הוא 'חובת הזבח', כך גם ניסוך המים הוא 'חובת הזבח'.

הגדרה זו עולה מדברי תוספות במסכת מנחות:

דלענין לינה ודאי מיפסלי משקדשו בכלי, דאמר בסוף רבי ישמעאל גבי שתי הלחם דאי תנור מקדש מיפסלי בלינה, ועוד בסוף לולב וערבה קאמר זעירי גופיה דאי מייתי במקודשת איפסלו להו בלינה. [תוס' מנחות טו: ד"ה אפשר]

תוספות מוכיחים מדברי הגמרא [סוכה ג.], שאם ייתן בלילה את המים בכלי שרת הם יפסלו בלינה – "דלענין לינה ודאי מיפסלי משקדשו בכלי". תוספות מביאים ראיה נוספת שדבר שהתקדש על ידי נתינתו בכלי שרת נפסל בלינה, ממשנה במסכת מעילה [י.]:

ומשנה שלמה שנינו בפרק ב' דמעילה גבי נסכים, קדשו בכלי הוכשרו ליפסל בלינה. [שם]

אולם תוספות דוחים ראיה זו:

מיהו ההיא יש לדחות, דדוקא בנסכים הבאים בפני עצמן. [שם]

לדבריהם, ניתן להבין שדברי המשנה אמורים דווקא לגבי 'נסכים הבאים בפני עצמן' [=נסכים הבאים בנדה, ולא מחמת זבח], ודווקא הם נפסלים בלינה משעה שהתקדשו בכלי, אך 'נסכים הבאים מחמת הזבח' נפסלים רק משעת שחיטת הזבח.

תוספות אומרים דחיה זו רק ביחס לדברי המשנה במעילה, ולא ביחס לסוגיית הגמרא בסוכה לגבי ניסוך המים¹. עולה מכך כי לשיטתם המים המתנסכים נחשבים כ'נסכים הבאים מחמת הזבח', ולא כ'נסכים הבאים מחמת עצמן'; ואם כן, ניסוך המים הוא 'חובת הזבח' (בדומה לניסוך היין)².

על פי ההגדרה העולה, כי ניסוך המים הוא 'חובת הזבח', נראה שאין מקום לנסך מים לפני הקרבת הקרבן. עם זאת, מדברי הגמרא במסכת תענית נראה לא כך. הגמרא דנה בשיטת רבי אליעזר הסובר שמזכירין 'גבורות גשמים' מיום טוב ראשון של חג:

איבעיא להו, רבי אליעזר מהיכא גמיר לה? מלולב גמר לה או מניסוך המים גמר לה? מלולב גמר לה, מה לולב ביום אף הזכרה ביום; או דלמא מניסוך המים גמר לה, מה ניסוך המים מאורתא, דאמר מר 'ומנחתם ונסכיהם' – אפילו בלילה, אף הזכרה מאורתא. [תענית ב:]

הגמרא מסתפקת האם לשיטתו יש להזכיר 'גבורות גשמים' משעת נטילת הלולב או משעת ניסוך המים, והנפקא מינא בספק היא האם יש להזכיר גם בליל יום טוב הראשון: אם מקורו בנטילת לולב – יש להזכיר רק מהבוקר, הואיל והלולב ניתן ביום ולא בלילה; ואילו אם מקורו בניסוך המים – יש להזכיר כבר מהלילה, הואיל וניסוך המים יכול להיעשות גם בלילה. נראה מכך כי ניסוך המים אינו 'חובת הזבח', ולכן הוא יכול להיעשות גם בלילה, לפני הקרבת הקרבן.

שיטה זו עולה מדברי תוספות על אתר:

דאף על גב דניסוך קרבנות לא הוי עד לאחר הקרבת קרבנותיהם... והניסוך החג דהוי ממים מצי למהוי בלילה ראשונה. [תוס' שם, ד"ה איבעיא]

תוספות מחלקים בין ניסוך המים לניסוך היין (= 'ניסוך דקרבנות'): דווקא ניסוך היין צריך להיעשות לאחר הקרבת הקרבן, ואילו ניסוך המים יכול להיעשות גם לפני הקרבת הקרבן. חילוק זה מבוסס על ההבחנה העקרונית הקיימת ביניהם: ניסוך היין הוא 'חובת הזבח', ואילו ניסוך המים אינו 'חובת הזבח'.

חילוק זה בין ניסוך המים לניסוך היין מפורש בדברי הריטב"א בשם הרמב"ן:

¹ כן מפורש בשיטה מקובצת [שם, אות כו]: "מיהו ההיא דלולב וערבה משמע דאין חילוק".
² כן מוכיחים הבנין ציון [סי' מג] והקהילות יעקב [תענית סי' א].

ואף על פי שאמרו במסכת תמורה שלא אמרו נסכים בלילה אלא בנסכים הבאים מעצמן שלא עם הזבח ואילו נסוך המים קרב עם הזבח, הא לא תקשי, **דנסוך המים אינו חשוב בא עם הזבח שחובת היום הוא ולא חובת הזבח כלל**, שהזבח של תמיד בנסכים של יין הוא נכשר כמו בשאר ימים אלא שיש חובת היום גם כן לעשות נסוך המים, וזה כפתור ופרח. לרבינו הגדול ז"ל.
[ריטב"א סוכה נ. ד"ה ואי מייתי]

לדבריו, ניסוך המים אינו 'חובת הזבח' אלא 'חובת היום'³, ולכן הוא יכול להיעשות גם בלילה.

לעומת שיטות אלו, ישנם ראשונים המקיימים את ההבנה שניסוך המים הוא 'חובת הזבח', ועל פיה הם מבארים את דברי הגמרא בתענית באופן אחר.

המאירי נוקט כדבר פשוט שלא ניתן לנסך את המים בלילה, ולטענתו יש לשנות את גרסת הגמרא:

וכן צריך שתדע שנסוך המים אינו אלא ביום כענין לולב, ומתוך כך אתה צריך להזהר שלא לגרוס כאן 'מה נסוך המים בלילה', אלא 'מה נסוך בלילה', ופירושו, שמאחר שמצינו במקצת נסוך שהוא בלילה אף אני דן להזכרה בלילה לדעת ר' אליעזר, ונסוך זה שהוא בא בלילה הוא נסוך היין ומנסכים הבאים שלא מחמת זבח אלא בפני עצמן, כמו שאמרו על זה מתנדבים יין ואין מתנדבים שמן, ועל אלה אמרו 'מנחתם ונסכיהם' – אפילו בלילה, אבל נסוך המים אינו בלילה, שהרי נסכים הבאים מחמת זבח הם ונסכים הבאים מחמת זבח אין זמנם אלא ביום.
[מאירי תענית ב: ד"ה נסוך המים]

המאירי מגיה בדברי הגמרא: "מה נסוך בלילה" (ולא "מה נסוך המים בלילה"). לדבריו, ניסוך המים אינו כשר בלילה⁴, אך כוונת הגמרא ללמוד מכך שבאופן עקרוני קיימת אפשרות של ניסוך בלילה (בנסכים הבאים שלא מחמת הזבח), שגם הזכרת 'גבורות גשמים' צריכה להיעשות כבר מן הלילה הראשון של החג⁵.

דרך נוספת בביאור דברי הגמרא עולה מדברי רש"י:

מה ניסוך המים מאורתא – כדאשכחן במסכת סוכה שממלאין הכלי מים לניסוך המים בלילה.
[רש"י תענית ב: ד"ה מה ניסוך]

רש"י אמנם גורס "מה ניסוך המים מאורתא", אך להבנתו אין כוונת הגמרא למעשה הניסוך עצמו אלא למילוי המים ממעין השילוח⁶.

וכן מפרש התוספות ר"ד:

או דילמא מניסוך גמר לה, והניסוך אף על פי שלא היו מנסכין אלא ביום, מכל מקום מן הלילה היו מתעסקים בו במילוי המים.
[תוס' ר"ד תענית ב:]

לפי פירושים, הגמרא לומדת שכשם שהליך ניסוך המים מתחיל מהלילה, בשאיבת המים ממעין השילוח, כך גם הזכרת 'גבורות גשמים' צריכה להתחיל בלילה הראשון של החג.

³ וכן כותב הריטב"א במסכת יומא [כד. ד"ה זריקה]: "דניסוך היין הכשר הזבח, ואילו ניסוך המים חובת היום דקאי באפי נפשה".

⁴ וכן נוקט גם הרב אב ב"ד [בריטב"א סוכה נ. ד"ה ואי מייתי].

⁵ המאירי מביא בהמשך דבריו דרכים לקיים את גרסת הגמרא שלפנינו עם הנחתו שניסוך המים אינו כשר בלילה.

⁶ רש"י אינו גורס את המשך דברי הגמרא: "דאמר מר ומנחתם ונסכיהם אפילו בלילה"; ובהמשך דבריו הוא מצייין לגרסה זו.

הבנין ציון מקשה על שיטה זו, שניסוך המים אינו 'חובת הזבח' אלא 'חובת היום', מהדרשות המשוות בין ניסוך המים לניסוך היין:

אכן גם אשיטת הריטב"א קשיא לי, איך אפשר לומר דניסוך המים היא חובת היום ולא מנסכי תמיד, שהרי בתענית (דף ב') פליגי תנאי מנא לן ניסוך המים מן התורה, רבי יהודה בן בתירה יליף ממה דכתיב 'ונסכיהם' ונסכיה' 'כמשפטם', הרי מ' י' מ', ורבי עקיבא יליף מדכתיב 'על עולת התמיד ומנחתה ונסכיה' – בשני ניסוכין הכתוב מדבר אחד מים ואחד יין, ורבי נתן יליף מדכתיב בתמיד 'הסך נסך' – בשני ניסוכים הכתוב מדבר ע"ש, הרי לכל הני דרשות קרא הכתוב בפירוש ניסוך המים נסכי תמיד. [ש"ת בנין ציון סי' מג]

הבנין ציון מחדש שההבנות דלעיל בגדר מצות ניסוך המים נעוצות במקורות השונים למצוה זו:

ומתוך כך היה נלענ"ד לומר, דודאי אליביה דהני תנאי גם הריטב"א מודה דניסוך המים שייך לתמיד, אלא כיון דמסקינן בתענית דמה דאמרינן ניסוך המים כל ז' על כרחך לא אתי ככל הני תנאי, אלא כרבי יהושע דסבירא ליה דניסוך המים הלכה למשה מסיני היא, וכיון דהך סתם מתניתין והלכתא היא, לכן כתב הריטב"א שפיר דלדידן יש לומר דניסוך המים חובת היום הוא ולא שייך לתמיד. [שם]

לפי דבריו, לפי התנאים המוצאים רמז לניסוך המים בכתובים האמורים לגבי ניסוך היין, יש להשוות ביניהם גם בגדרם וביסוד חיובם: כשם שנסכי היין הם 'חובת הזבח', כך גם נסכי המים הם 'חובת הזבח'. לעומת זאת, לפי התנאים הסבורים שמקור ניסוך המים הוא ב'הלכה למשה מסיני', אין מקור להשוואה בין ניסוך המים לניסוך היין, ולשיטתם ניסוך המים הוא 'חובת היום'.

לאבני נזר שיטה ייחודית בעניין זה. האבני נזר מקשה על הריטב"א הסובר שניסוך המים הוא 'חובת היום' ולא 'חובת הזבח', מדברי התוספתא:

מי החג חייבין עליהן משום פיגול נותר וטמא. [תוספתא סוכה ג, ז]

מפורש בתוספתא שיש פיגול ב'מי החג' – במים המתנסכים על גבי המזבח.

האבני נזר מוכיח מדברי התוספתא שניסוך המים הוא 'חובת הזבח':

והא במנחות (דף ט"ו ע"ב) דאפילו לרבי מאיר דאמר נסכי בהמה חייבין עליהן משום פיגול אינו רק בבא עם הזבח, ואם איתא דאינו חשיב בא עם הזבח למה יתחייב משום פיגול.

[אבני נזר אר"ח סי' תצה אות ד]

מכך מסיק האבני נזר שלניסוך המים גדר מורכב:

אלא ודאי חשיב בא עם הזבח אף שהוא חובת היום. דמצינו כהאי גוונא בשתי הלחם שהם חובת היום, ופסק הרמב"ם [פ"ח מתמידין ומוספין ה"ו] כרבי עקיבא שבאים בפני עצמם בלא כבשים. ומכל מקום כשהקריבם עם כבשים הכבשים מתירים אותם, וחייב על הלחם משום פיגול במה שחשיב בארבע עבודות של כבשים. הכי נמי ניסוך המים, אף שבא בפני עצמו בלא תמיד של שחר, מכל מקום כשהקריבם עם התמיד התמיד מתירם וחייב עליהם משום פיגול כשפיגל בתמיד. [שם]

⁷ כן נוקט הגר"ח מבריסק [מובא בגר"ז מנחות טו: שם בא"ד התוס' הביאו], ועל פי זה מבאר את סוגיית הגמרא בזבחים [ק]: לגבי מנסך מי החג בחוץ שלא בימי החג. [הגר"ז ז' שם] מביא את הסתפקויותיו של הירושלמי [פ"ד ה"ו] לגבי ניסוך המים, ומבאר שהספק נעוץ בגדר מצות ניסוך המים – חובת הזבח או חובת היום; וכעין זה כותב המשך חכמה [במדבר כט, יח-יט].

לדבריו, ניסוך המים ביסודו הוא חובת היום, אך חלק מחובת היום היא להביא את המים במסגרת קרבנות היום. בשל כך, על אף שהמצוה ביסודה היא חובת היום, דין המים המתנסכים כ'נסכים הבאים מחמת הזבח'⁸.

על ראיית האבני נזר מדברי התוספתא יש להעיר שתי הערות:

א. הגר"א [בהגותו לתוספתא שם, אות לו] מגיה את התוספתא ומוחק את המילה 'פיגול', ולפי דבריו אין פיגול במי הניסוך.

ב. התוספתא כפשוטה [עמ' 883] הולך בדרכו של הבנין ציון, שההבנות דלעיל בגדר מצות ניסוך המים תלויות במקורות השונים למצוה. על פי זה כותב התוספתא כפשוטה, כי דין התוספתא מבוסס על ההבנה שניסוך המים רמוז בכתובים העוסקים בניסוך היין, ולכן הוא נחשב ל'נסכים הבאים מחמת הזבח' ויש בו פיגול. לעומת זאת, להלכה התקבלה השיטה שמקור ניסוך המים הוא 'הלכה למשה סיני', ולכן הוא נחשב ל'חובת היום', ודינו כ'נסכים הבאים מחמת עצמן' שאין בהם פיגול.

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רחל בת יצחק וולטרס ז"ל

ולעילוי נשמת אברהם בן צבי פייר ז"ל

⁸ עי' 'חוקת הפסח' [עמ' רסח-רסט] המרחיב ומבסס הבנה זו.